

Анджей Бартнік

### **Центральний військовий архів Польщі та доступ до його документів\***

Центральний військовий архів (далі - ЦВА) є самостійною спеціалізованою архівно-науковою інституцією, яка зосереджує архівні матеріали, що стосуються питань оборони держави, та організовує їх використання.

Військова архівістика володіє ресурсом, який налічує 45 тис. метрів документів (3 млн. папок), що висвітлюють історію Війська Польського. З огляду на виняткову важливість зібраних джерел архів є основною базою для досліджень з історії війська і воєн.

Комплектування архіву вимагає проведення ряду координаційно-узгоджувальних дій між усіма фондоутворювачами і канцелярією Міністерства оборони.

Обов'язком ЦВА є також виявлення документів військової полоніки, розпорошених по світу.

До головних завдань ЦВА належать: виокремлення із загальної маси документації, яка відклася в результаті діяльності військових інституцій та одиниць, матеріалів історичної ваги, комплектування ними, збереження та використання документів для наукових досліджень та службових потреб. ЦВА і підпорядковані йому філіали проводять навчальну, організаційно-методичну і пропагандистську роботу. Як установи народної довіри, вони надають населенню різноманітні послуги, зокрема видають необхідні довідки, відповідають на запити, виготовляють копії.

До статутних обов'язків Архіву належать проведення наукових досліджень у царині архівістики, а також публікація джерел та довідково-інформаційна діяльність.

Документи ЦВА, якщо йдеться про хронологію, беруть початок від 1914 року. Їх можна умовно розподілити на чотири періоди: документи першого стосуються загонів польських добровольців під час Першої світової війни; другого - подій II Речі Посполитої; третього - часів Другої світової війни; четвертого - історії Війська Польського від 1945 року.

Документи, що перебувають на зберіганні в ЦВА, є надзвичайно різноманітними, стосуються різних організаційно-керівних рівнів і військових формувань. Особливе значення, поряд із архівними джерелами, мають збірки статутів та інструкцій, карт і планів, наказів найвищого військового командування. Багатою і важливою є також колекція фотографій.

Усі без винятку документи архіву обліковано. Перелік фондів водночас виконує функцію обліку (надходження і вибуття) документів. Велика увага приділяється інформації про фондоутворювачів.

Більшість документальних фондів і колекцій опрацьовано, до них складено науково-довідковий апарат. Важливу функцію виконують іменні та тематичні каталоги.

1997 р. вийшов друком Путівник по архіву. Він охоплює всю сукупність документів, зібраних у ЦВА. Його побудова відповідає структурі архіву, а розділи дають уявлення про

склад і зміст документів. У кожному розділі, зокрема, описано групи матеріалів (часом, навіть, детально їх частини, якщо вони є самостійною цілісністю). Це стосується матеріалів, опрацьованих повністю. Матеріали, які не опрацьовано або опрацьовано частково, просто перелічено в кінці кожного розділу. Позитивним фактором нового видання путівника стане наявність у ньому інформації про документи філій ЦВА.

Багатьом стає у пригоді й "Бюлетень військової архівної служби". Перший його номер вийшов 1969 р. На сьогодні кількість чисел цього видання вже перевищила двадцять. На сторінках часопису порушуються питання методики військової архівістики, публікуються різноманітні дослідження з історії Війська Польського, подаються огляди опрацьованих груп і колекцій документів.

З метою ширшої популяризації документів військової спрямованості серед безпосередніх користувачів бюлетень розсилається до бібліотек та науково-дослідних інститутів історичного профілю, більшості архівних установ.

Матеріали, що перебувають на зберіганні в ЦВА, є доступними відповідно до положень, які стосуються не лише збройних сил, а й усієї державної архівної служби. У їх основі - відкритість документів, створених понад 30 років тому, за умови, що це не призводить до розголошення державних таємниць і не зачіпає інтересів населення. Відомчі розпорядження, що випливають з наказу Міністра оборони та інструкцій Генерального Штабу Війська Польського, не містять жодних додаткових обмежень. Право необмеженого доступу до документів мають їх безпосередні автори.

Відповідно до розпорядження Міністра оборони начальник Генерального штабу може давати дозвіл на користування документами, яким понад 30 років. Але в окремих випадках робляться й винятки, спричинені службовою необхідністю.

Доступ до архівних матеріалів ЦВА можливий також за умови одержання дозволу його керівника, до якого необхідно звернутися з відповідним письмовим проханням та рекомендацією (відношенням) з інституції, за дорученням якої виконується робота. Якщо йдеться про особову справу, необхідно заручитися згодою особи, якої вона стосується, або її найближчих родичів. Це не поширюється на близьких родичів та використання особових справ зі службовою метою.

Подібні інструкції діють для іноземних громадян. Їм необхідно подати відношення від Генеральної дирекції державних архівів або ж наукових інституцій чи військового відомства. Матеріали для досліджень надаються виключно в читальному залі ЦВА у встановлені дні й години.

При потребі для користувачів виготовляють платні ксеро- чи фотокопії.

Окрім надання документів, архів здійснює пошукову роботу, виконує запити, видає довідки про службу та роботу у Війську Польському. Так, у першій половині 1999 р. кількість таких запитів дорівнювала понад 7 тис. (близько 400 - з-за кордону).

У середньому протягом року в читальному залі працюють з документами майже 700 осіб. Число відвідувань на рік - близько 2500. Видається понад 11 тис. архівних одиниць.

Від 1990 р. помітно зростає кількість іноземних дослідників. Так, за період з січня 1990 р. до червня 1999 р. документами скористалися 76 науковців з інших країн. Представники Латвії, Литви, Білорусі, України, зокрема, досліджують питання національних меншин,

історію Другої світової війни. Російські дослідники вивчають документи періоду від 1939 року, а також про окремі моменти міжвоєнного періоду, з особливою увагою відслідковують долі військовополонених польсько-більшовицької війни 1920 р.

Науковці із західних країн (їх кількість за вищезгаданий період склала 40 осіб) зосереджували увагу на питаннях взаємин їхніх держав з Польщею, окремі з них займалися періодом сталінізму (кінець 40-х рр.). Зацікавленість іноземних громадян - переважно повоєнні роки.

Заходи з лібералізації архівної справи створюють перспективи розширення доступу до архівних документів 70-80-х рр. Це дозволить ширше висвітлювати окремі аспекти історії війська. Таким чином, зросте значення й самих військових архівних документів, які віддзеркалюють історію не лише збройних сил, а й держави загалом, у галузях економіки, культури, науки, освіти та ін.

За всіх часів військо відіграло значну роль в історії держави. Цим і пояснюється всебічна роль і значення військового архіву, коли від контакту з документами, особливо періодів важливих історичних подій, стає більш зрозумілим наше минуле, окреслюється майбутнє.

---

\* Переклад з польської О. В. Бондаренко, Л. Я. Демченко